

Lajinkehityksellinen lumetodellisuus

Risto Selin

Victor S. Johnston: Why we feel: The science of human emotions. Perseus Books 1999.

Arkikokemuksemme mukaan maailma on täynnä valoa, värejä, ääniä, makuja, tuoksua, rumuutta ja kauneutta. Harvemmalle tulisi mieleen kiistää banaanin keltaisuutta, kännyköiden "sulosointuja", sitruunan kirpeyttä, pakokaasun inhottavaa hajua tai naiskasvojen kauneutta. Psykologi Victor S. Johnston tuo kuitenkin esille, että nämä eivät ole maailman, vaan oman mieleemme ominaisuuksia.

Maailma on tietysti täynnä sähkömagneettista säteilyä, ilmanpainen muutoksia sekä kemikaaleja, mutta ilman aktiivista kokijaa fyysikaalinen maailma on pilkkopimeä, vaitonainen, tuoksuton ja kaiken lisäksi mauton. Kirjassaan *Why we feel* Johnston esittää kaikkien tajuisten ilmiöiden olevan biologisten aivojen emergenttejä ominaisuuksia, joita ei esiinny aivojen ulkopuolella. Aivot jäsentävät informaatiota, ne antavat maailmalle merkityksen; maailma ei ole itsessään punainen, kuuma, hapan, makea, hyvä, paha, ruma tai kaunis.

Johnston kysyy kuitenkin lisäkysymyksen: miksi me koemme maailman juuri sellaisena kuin koemme? Miksi emme esimerkiksi näe atomeja paljain silmin, tai oksenna nähdessämme valokuvamallin kasvat? Johnstonin mukaan mieleemme korostaa niitä fyysikaalisen ja sosiaalisen maailman piirteitä, jotka ovat lajinkehityksellisesti merkittäviä. Hän nimittääkin (ei niin ainutlaatuista) lähestymistapaansa lajinkehitykselliseksi funktionalismiksi.

Me emme näe atomeja, koska ne eivät ole olleet merkittäviä lajinkehityksemme kannalta, toisin kuin kivet, kasvit, eläimet ja muut ihmiset. Kauniit kasvat koemme kauniiksi, koska ne ovat kertoneet biologisesta hedelmällisyydestä. Johnstonin mielestä ihmismieli on siis jonkinlainen lajinkehityksellinen lumetodellisuus. Evoluutio ei välitä maailman todellisesta luonteesta, vaan ainoastaan geneettisestä hyödyllisyydestä: tajuntamme käsitys maailmasta on hyödyllinen illuusio.

Johnstonin lähtökohta on mielenkiintoinen, joskin se on juuri vain lähtökohta, sillä se perustuu vielä melko rajoittuneeseen todistusaineistoon, eikä hän ole ottanut huomioon kriittisempiä tutkimuksia. [1, 2, 3]

Kirjan alku sekä jotkut lyhyet jaksot myöhemmissä luvuissa ovat mielenkiintoisia, esimerkiksi kun hän käsittelee inhimillistä päätöksentekoa:

"Todennäköisesti me olisimme hyvin järkyttyneitä, jos me todella elisimme yhteiskunnassa, jota säätelisivät loogiset säännöt, eivätkä ihmisten tunteet. Ajattele kuinka 'looginen tietokone' valitsisi kahden suunnitelman välillä, joista toinen pelastaisi kaksi henkeä ja vaihtoehtoinen neljä. Tietokone suosisi varmasti jälkimmäistä. Me kuitenkin voisimme hyvinkin valita edellisen, erityisesti jos nuo kaksi henkilöä olisivat perheemme jäseniä. Me emme edes ajattele sellaisen päätöksen olevan 'epälooginen', ja useimmat meistä antaisivat tämän 'irrationaalisen' valinnan anteeksi jos sen tekisi toinen ihminen."

Kokonaisuudessaan *Why we feel* ei kuitenkaan ole "viihdyttävä ja valaiseva", kuten eräs kirjan suosittelija väittää. Selkeästi asetetusta pyrkimyksestään huolimatta se ei (odotetusti) ratkaise mind-body-ongelmaa, vaikkakin valottaa tajunnan mysteeria.

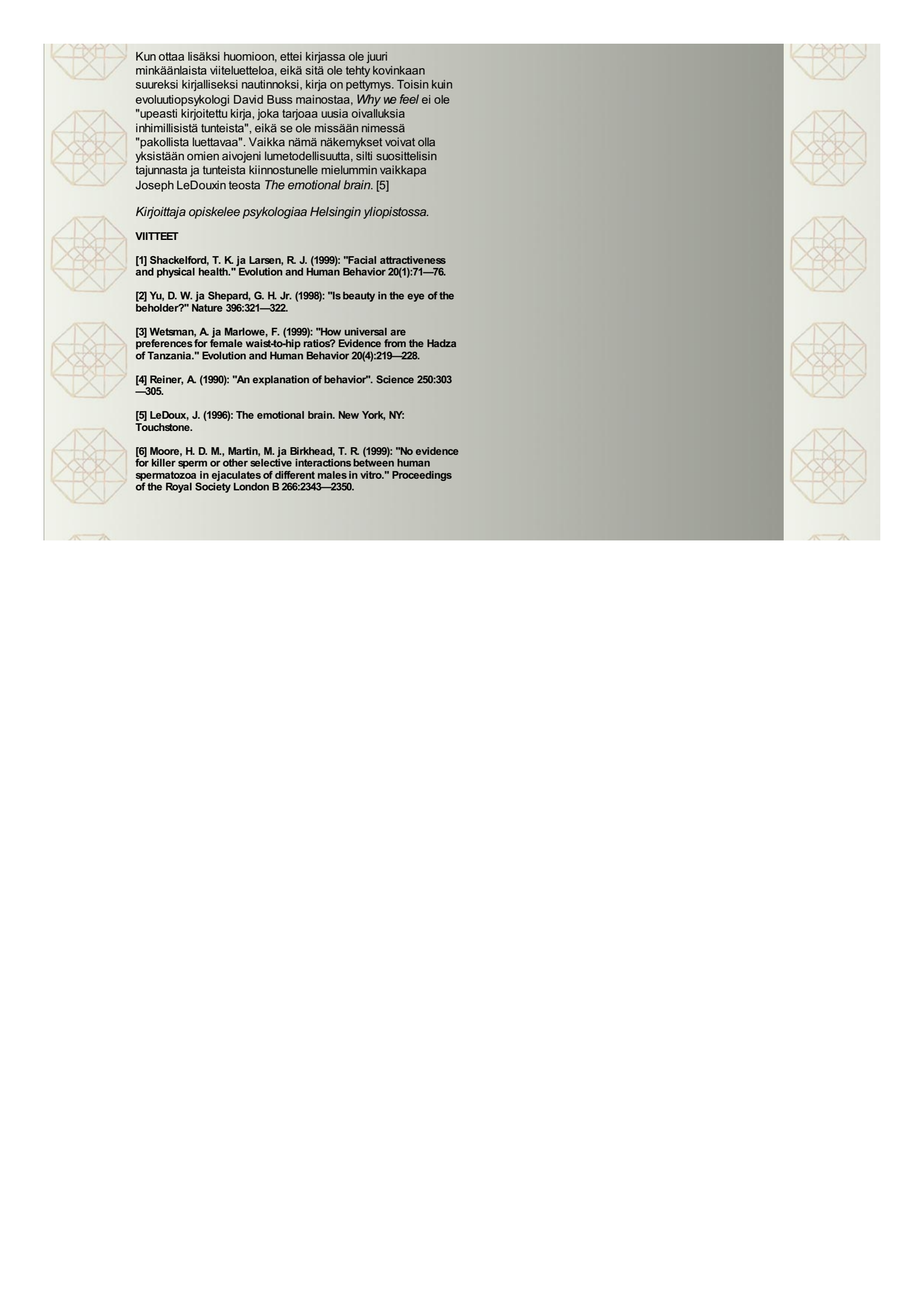

Johnston viittaa myös Paul MacLeanin tunnettuun teoriaan kolmiosaisista aivoista. MacLeanin mukaan aivot rakentuvat lajinkehityksellisesti vanhoista "matelijan aivoista", sitä uudemmista "varhaisista nisäkäsainvoista", sekä uusimmista "uusista nisäkäsainvoista". Vuonna 1990 hän julkaisi näkemyksistään kirjan, joka kuitenkin tyrmättiin välittömästi: MacLeanin jaot eivät pidä paikkaansa lajinkehityksellisesti, anatomisesti eivätkä toiminnallisesti. [4, 5]

Samoin Johnston viittaa biologi Robin Bakerin teoriaan "spermasodasta": estääkseen naista tulemasta raskaaksi vieraalle miehelle, miehillä on kolmenlaisia siittiösoluja, hedelmöittäjiä, estäjiä ja tappajia. Hedelmöittäjät tekevät perinteisen työn. Estäjät ja tappajat puolestaan estävät muiden miesten hedelmöittäjiä hoitamasta hommiaan. Kaiken tämän tarkoituksena on estää miestä kuluttamasta resurssejaan vieraan miehen geeneihin. Mutta Bakerinkin teoria näyttää olevan puppu. [6]

Kun ottaa lisäksi huomioon, ettei kirjassa ole juuri minkäänlaista viiteluetteloa, eikä sitä ole tehty kovinkaan suureksi kirjalliseksi nautinnoksi, kirja on pettymys. Toisin kuin evoluutiopsykologi David Buss mainostaa, *Why we feel* ei ole "upeasti kirjoitettu kirja, joka tarjoaa uusia oivalluksia inhimillisistä tunteista", eikä se ole missään nimessä "pakollista luettavaa". Vaikka nämä näkemykset voivat olla yksistään omien aivojeni lumetodellisuutta, silti suosittelisin tajunnasta ja tunteista kiinnostunelle mielummin vaikkapa Joseph LeDouxin teosta *The emotional brain*. [5]

Kirjoittaja opiskelee psykologiaa Helsingin yliopistossa.

VIITTEET

[1] Shackelford, T. K. ja Larsen, R. J. (1999): "Facial attractiveness and physical health." *Evolution and Human Behavior* 20(1):71—76.

[2] Yu, D. W. ja Shepard, G. H. Jr. (1998): "Is beauty in the eye of the beholder?" *Nature* 396:321—322.

[3] Wetsman, A. ja Marlowe, F. (1999): "How universal are preferences for female waist-to-hip ratios? Evidence from the Hadza of Tanzania." *Evolution and Human Behavior* 20(4):219—228.

[4] Reiner, A. (1990): "An explanation of behavior". *Science* 250:303—305.

[5] LeDoux, J. (1996): *The emotional brain*. New York, NY: Touchstone.

[6] Moore, H. D. M., Martin, M. ja Birkhead, T. R. (1999): "No evidence for killer sperm or other selective interactions between human spermatozoa in ejaculates of different males in vitro." *Proceedings of the Royal Society London B* 266:2343—2350.